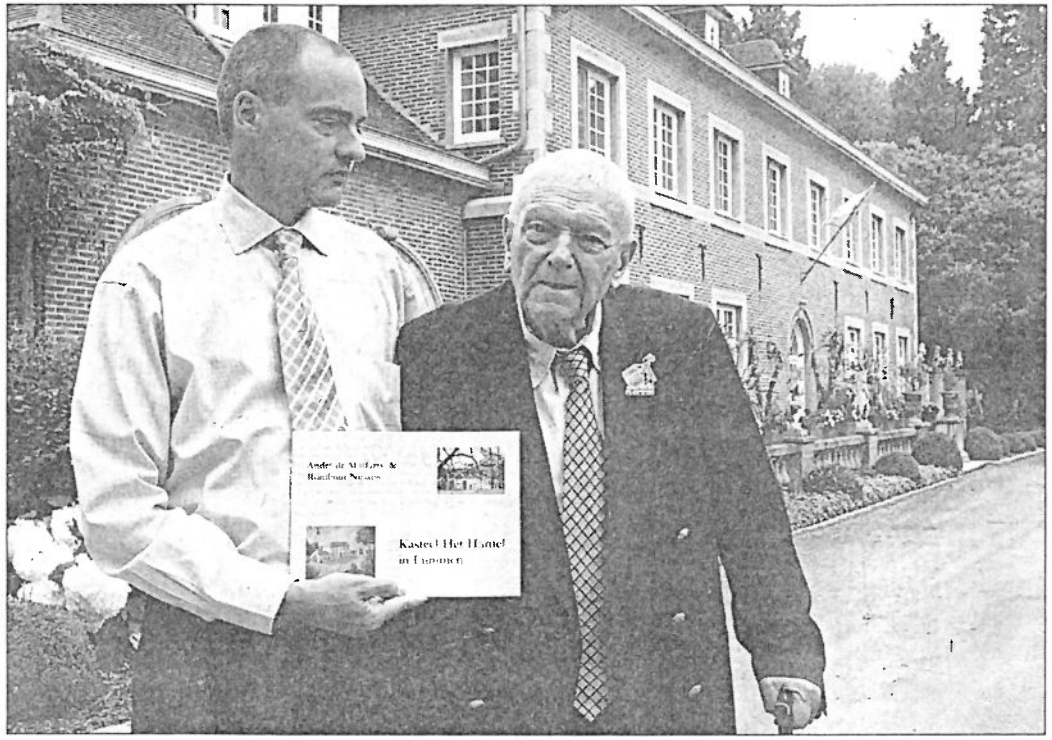
André de Moffarts &
Rombout Nijssen

Kasteel Het Hamel in Lummen

Baron schrijft eerste boek over kasteel het Hamel

Baron André de Moffarts en Rombout Nijssen schreven een boek over het Lummense kasteel het Hamel. Foto Koen LUTS

LUMMEN

De overlevering zegt dat er bij kasteel het Hamel ooit bordjes 'Opgepast: wolfsijzers en schietgeweren' hingen. Maar sinds een aantal jaren laat baron André de Moffarts (78) de poorten openzwaaien voor toeristen en kunstenaars. Omdat er over de vier Lummense kastelen eerder nog niet veel verschenen was, dook de baron in de archieven. Samen met historicus Rombout Nijssen schreef hij een eerste boek over zijn kasteel.

"Vanaf de zestiende eeuw behoorde het Hamel aan de plaatselijke notabelen," vertelt baron André de Moffarts die bezeten is van kunst en geschiedenis. "Tot 1789 veranderde het landgoed het Hamel na één of twee generaties steevast van eigenaar. De bewoners moesten vaak een beroep doen op geldschieters om aan al hun verplichtingen te kunnen voldoen. Eén van de meest markante bewoners was allicht pastoor Andreas Martinus Vlecken. Hij kocht het goed in 1727 voor 6.204 guldens (goudstukken) in een 'lamentabele' staat, maar op het einde van zijn leven was de waarde verdubbeld. In 1789 kocht de Hasseltse jurist Joannes van Henis het Hamel, en sindsdien bleef het goed 'in de familie'."

Oude glorie

Eeuwenlang was het landhuis door een gracht omgeven, maar in de tweede helft van de 19de eeuw voldeed het landhuis blijkbaar niet meer aan de wooneisen van de toenmalige aristocratie.

"In 1865 werd begonnen met de bouw van een nieuw classicistisch kasteel, werden de eeuwenoude grachten gedempt, en de bestaande gebouwen afgebroken of herbouwd," vertelt mede-auteur Rombout Nijssen. "Dat prachtige kasteel werd echter na de tweede wereldoorlog volledig afgebroken, en het oude woonhuis werd in zijn oude glorie hersteld. Het boek werd rijkelijk geïllustreerd met documenten, kaarten en foto's uit het persoonlijke archief van de baron, van het Hasseltse Rijksarchief, de abdij van Averbode, en het Hasseltse modemuseum. Dit boek is het begin van een hele reeks goed leesbare studies over onderwerpen die te maken hebben met de familie de Moffarts." Het werk is te koop bij de betere boekhandel, de Lummense dagbladhandelaars en de Lummense Dienst voor Toerisme.

Koen LUTS

André de Moffarts & Rombout Nijssen

Kasteel Het Hamel in Lummen

Lummen, Stichting Museum Moffarts-Museum of Arts, 2003

Wie uit de richting van Herk-de-Stad en Schulen naar Lummen komt, en de Demer overgestoken heeft, wandelt of rijdt over een afstand van ongeveer één kilometer langs drie kastelen. Vlak na de Demerbrug ziet hij aan de rechterkant de wegwijzer naar kasteel het Loye, dichter bij het centrum van de gemeente ziet hij weer rechts het kasteel de Burg, terwijl links van de weg twee massieve stenen meerpalen de ingang van het park van het kasteel het Hamel aanduiden. Bij het grote publiek zal wellicht de naam van het vierde Lummense kasteel, het zogenaamde chateau Saint-Paul, dat nu een gerenommeerd restaurant huisvest, het bekendst in de oren klinken. Vier kastelen op wandelafstand van elkaar: er zijn gemeenten die zich voor minder tot *kastelendorp* hebben uitgeroepen.

Deze brochure is gewijd aan de geschiedenis van één van deze kastelen: het Hamel. Vanaf de zestiende eeuw behoorde het Hamel aan plaatselijke notabelen. De eigenaars van het domein waren de rentmeesters van de plaatselijke heren, plaatselijke rechters en notarissen, of welstellende pastoors. Voorts blijkt dat het Hamel in het Ancien Régime zelden langer dan een halve eeuw in handen van dezelfde familie bleef. De talrijke verkopen van het landgoed weerspiegelen het verloop in de plaatselijke aristocratie. Aan het einde van de achttiende eeuw kwam het Hamel in het bezit van de Hasseltse jurist Hendrik Joannes van Henis. Van dan af, tot heden, zou het Hamel in het bezit van zijn erfgenamen blijven.

Kasteel Het Hamel, februari 2003.

Het verhaal van de opeenvolgende bezitters wordt aangevuld met gegevens over de evolutie van het domein en van het gebouwencomplex. Eeuwenlang was het Hamel een met grachten omgeven landhuis, in de schaduw van kasteel de Burg. Vooral in de achttiende eeuw werd het Hamel door gefortuneerde bezitters tot een aangenaam verblijf uitgebouwd. De meest ingrijpende veranderingen onderging het complex in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het oude landhuis voldeed niet langer aan de wooneisen van de toenmalige aristocratie. Een nieuw kasteel werd opgetrokken, de oude gebouwen werden afgebroken of grondig verbouwd. Oude grachten werden gedempt, het park werd aangelegd en nieuwe dienstgebouwen werden opgetrok-

ken. Na de tweede wereldoorlog bleek het negentiende-eeuwse kasteel uitgeleefd. Het werd afgebroken en op de plaats waar zeker vanaf de zeventiende eeuw het oude hoofdgebouw had gestaan, werd het huidige kasteel heropgebouwd.

In het Ancien Régime was het statuut van de heerlijkheid Lummen, gelegen in het grensgebied tussen het hertogdom Brabant en het graafschap Loon, in meerdere opzichten heel bijzonder. De gemeente vormde één heerlijkheid, waarin vanaf omstreeks het midden van de veertiende eeuw de graven van der Marck de heerlijke rechten uitoefenden. De soevereiniteit over de heerlijkheid behoorde voor drie vierdedelen aan de bisschop van Luik als graaf van Loon, en voor één vierdedeel aan de hertog van Brabant. Bijzonder was voorts dat er geen afgelijnde omschrijving was van het gebied waarop de soevereiniteit van de ene of de andere vorst van toepassing was: beider gezag strekte zich over de hele heerlijkheid uit.

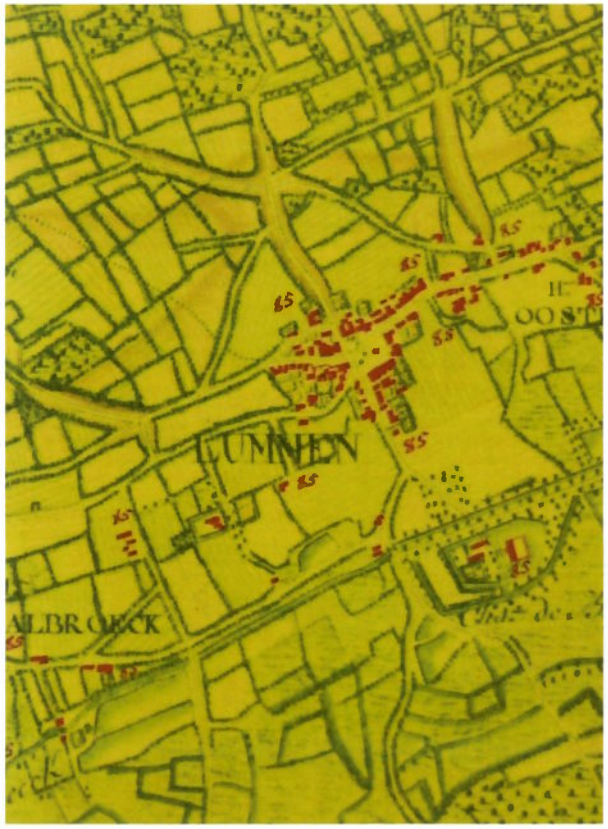
Om een en ander nog wat ingewikkelder te maken, telde Lummen drie rechtbanken of schepenbanken: de Loonse schepenbank, ondergeschikt aan het Loonse oppergerecht van Vliermaal, de Brabantse schepenbank, van waaruit men in beroep kon gaan in de Brabantse rechtsketen, en de schepenbank van de *Vrijheid*, die een gemengd statuut had, met zowel Loonse als Brabantse schepenen. De zeven schepenen en de schout van de Loonse schepenbank werden door de graaf van der Marck als plaatselijke heer aangesteld. De Brabantse schout en schepenen werden door de hertog van Brabant aangesteld. De schepenbank van de vrijheid telde een secretaris en vijf schepenen die door de graaf van der Marck werden aangesteld, en twee schepenen die namens de hertog werden aangesteld. Beide heren hadden ook een eigen gerechtsofficier die verdachten van misdrijven vervolgde. Voor de graaf van der Marck was dat zijn drossaard, en voor de hertog was dat de hoogmeier van Tienen. In het gebied van de *Vrijheid* traden beide gerechtsofficieren samen op.

De bevoegdheid van de Loonse schepenbank strekte zich uit over de goederen die cijnsplichtig waren aan

Prieeltje op de ijskelder in domein Het Hamel, februari 2003.

de plaatselijke heer, en over de personen waarvan de woning op grond stond die aan hem cijnsplichtig was. De Brabantse schepenbank was bevoegd voor geschillen over goederen die cijnsplichtig waren aan de hertog van Brabant, en over de personen waarvan de woning op grond stond waarop aan de hertog cijns betaald moest worden. Bij geschillen over gronden die niet cijnsplichtig waren, konden de partijen zich wenden tot de schepenbank van hun keuze.

Ook in persoonlijke geschillen konden personen waarvan de woning op niet-cijnsplichtig gebied opgetrokken was, zich tot de schepenbank van hun keuze wenden. Voor personen die hun woning hadden opgetrokken op de grens tussen Loonse en Brabantse goederen, was de plaats van het vuurijzer waaraan de potten in het vuur konden hangen, bepalend voor hun statuut. Hing het vuurijzer in de Loonse kant van de woning, dan werden de inwoners als Loons beschouwd, hing het in de Brabantse kant van de woning, dan werden zij als Brabanders beschouwd.

De schepenbank van de *Vrijheid* was bevoegd voor een gebied in de onmiddellijke omgeving van het dorpscentrum en het kasteel *de Burg*. In haar ressort lagen zowel Loonse als Brabantse gronden. Vandaar dat de schepenbank samengesteld was uit Loonse en Brabantse schepenen.

Het statuut van de gronden en de personen bepaalde ook aan wie zij belastingen moesten betalen. Aangezien Brabant en Luik verschillende tarieven hanteerden, was het feit dat zij van de ene of de andere heer afhingen, voor de inwoners van Lummen niet zonder financiële consequenties. Verhalen over het bouwen van woningen op de grens tussen Brabantse en Loonse percelen, en over het bouwen van aangepaste schoorstenen die toelieten het vuurijzer nu eens aan de Brabantse en dan weer aan de Loonse kant van het vuur te hangen, zijn legio in Lummen.

Het Hamel was cijnsplichtig aan de hertog van Brabant[1], en lag in het ressort van de schepenbank van de *Vrijheid*. De voornaamste akten betreffende het Hamel werden daarom in de gichtregisters van die schepenbank ingeschreven. Zij vormen de belangrijkste bron voor onze kennis van de geschiedenis van het Hamel tot in de achttiende eeuw.

De archieven van de schepenbanken van Lummen worden in het Rijksarchief te Hasselt bewaard. Het merendeel van de noten in deze brochure verwijst naar registers in deze archieven. Teneinde overdadige herhalingen te vermijden, wordt *Rijksarchief te Hasselt. Archieven van de schepenbanken van Lummen. Banden en delen* afgekort als *RH, SL.*

De auteurs willen hun dank uitdrukken aan mevrouw Ria Lemmens voor de tips die zij aanbracht, en aan de heer Mathieu Vandebosch, die als geen ander de archieven van de Lummense schepenbanken kent. Voorts willen zij hulde brengen aan het werk van de onderzoekers die zich eerder op de geschiedenis van Lummen en van het Hamel en zijn bewoners toelegden. Daarbij willen zij zeker de heer Charles Tiels en mevrouw Emma Ickmans niet onvermeld laten.

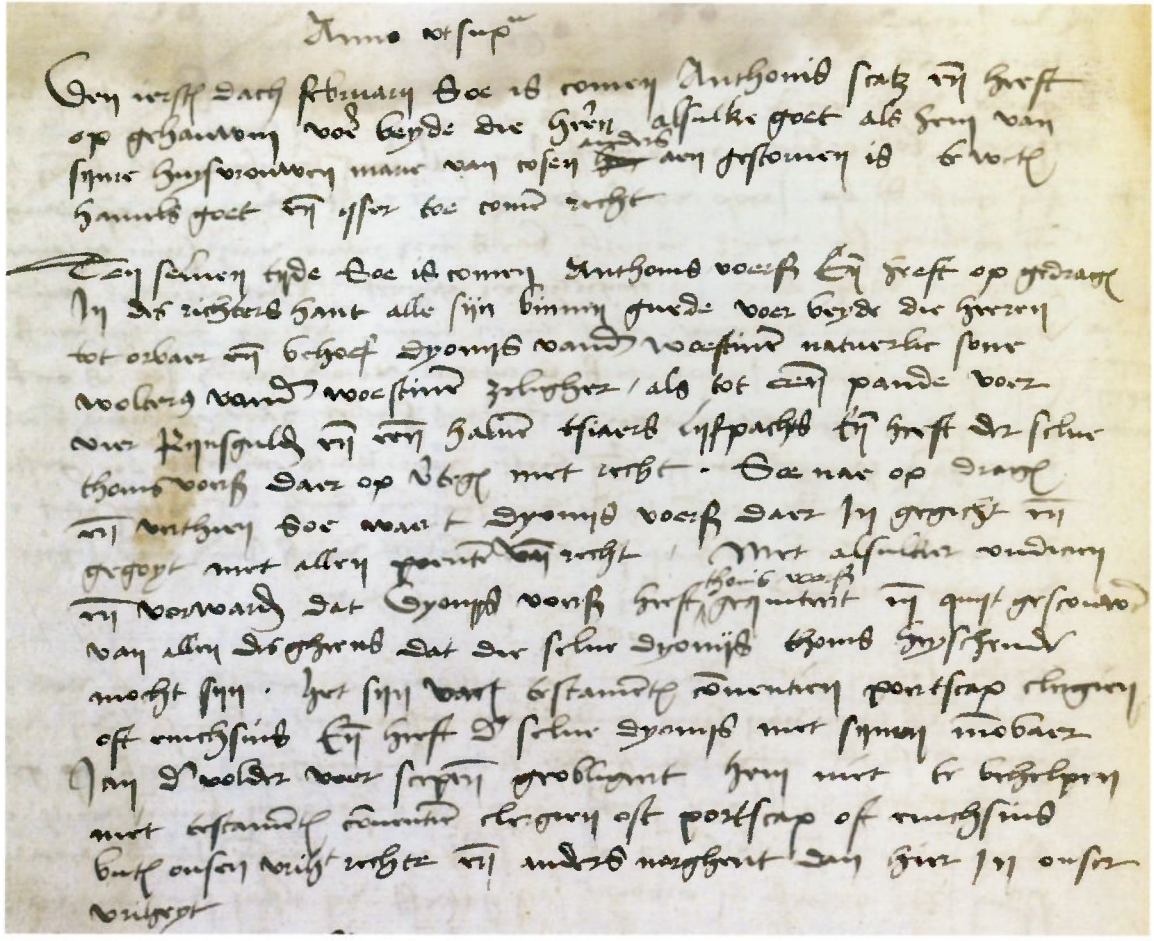

De jachthoorns van Eugène van Willigen, bouwheer van het vernieuwde Hamel in 1865-1867 (Lummen, Het Hamel).

Zestiende eeuw

Het oudst bewaarde rol- en gichtregister van de schepenbank van de *Vrijheid* vangt aan in 1482. Het is in dit register dat de eerste aanduidingen over de bezitters van het Hamel opduiken. Het Hamel wordt voor het eerst expliciet genoemd in een akte van 1 februari 1515[2]. Deze akte heeft een dubbele inhoud. In de eerste plaats wordt Anthonis Scatz officieel in het bezit gesteld van het *Hamelsgoet*, dat zijn echtgenote Maria Van Cosen van haar ouders geërfd had. Tegelijk verleent hij aan Dionijs vanden Woestijne, de natuurlijke zoon van Wolter vanden Woestijne, een jaarlijkse erfrente van 4,5 gulden[3] per jaar. Voorwaarde hiervoor is dat Dionijs afziet van al zijn vorderingen op de goederen die Maria in het ressort van de *Vrijheid* geërfd had.

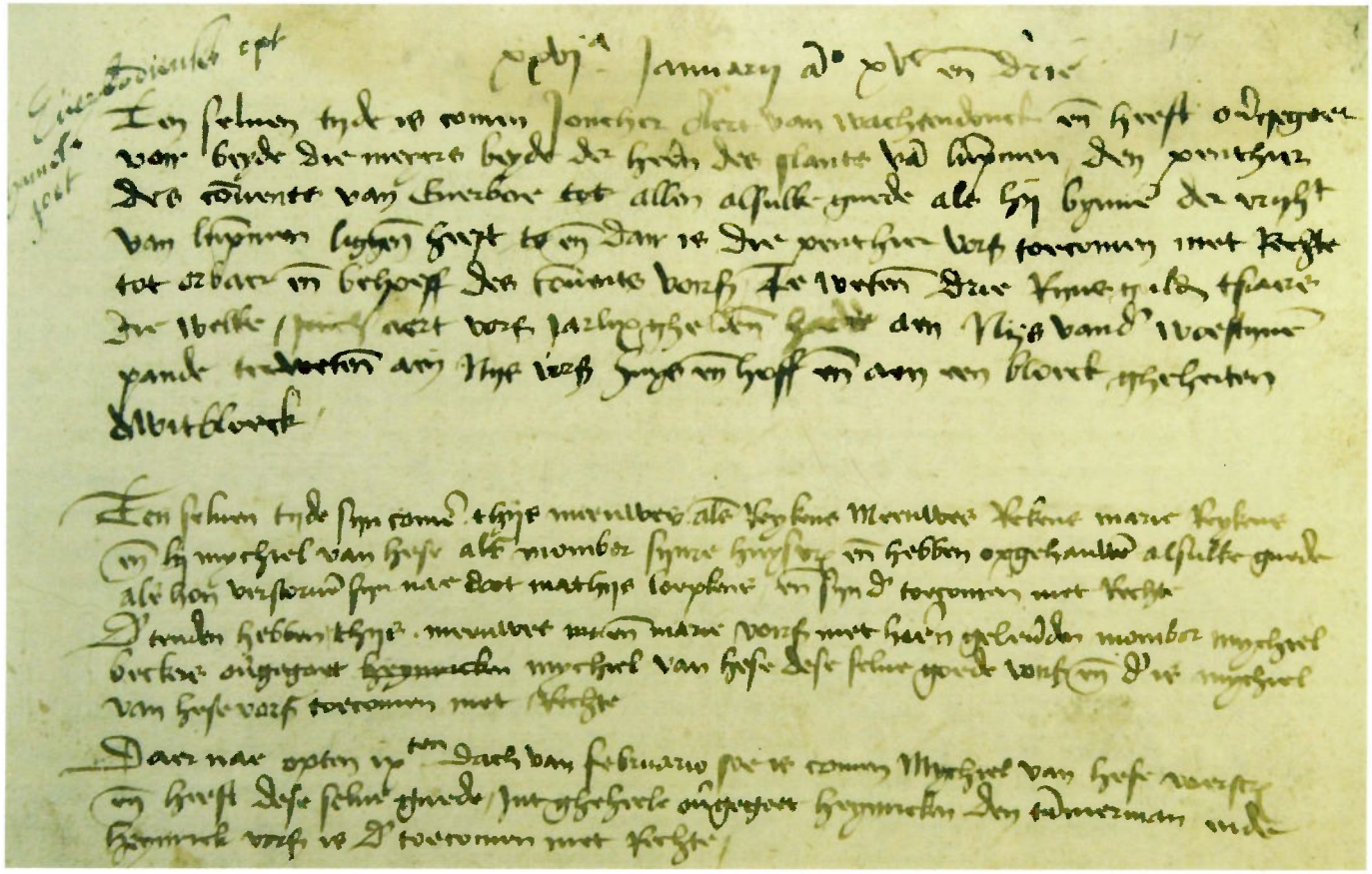
Deze regeling wijst er op dat Maria en Dionijs betrokken waren bij de verdeling van dezelfde erfenis, wellicht van de familie vanden Woestijne[4]. Een oudere akte, die in 1503 in hetzelfde register geregistreerd werd, betreft de verkoop van een rente op *huys ende hoff* van Nijs vanden Woestijne aan de abdij van Averbode. Een aantekening in de marge van die akte luidt *Everbodiensis opt*

Akte van 1 februari 1515, waardoor Anthonis Scatz in het bezit gesteld wordt van het *Hamelsgoet* (Hasselt, Rijksarchief).

Hamelsgoet. Indien het hier een rente op het Hamel betreft, dan zou Nijs vanden Woestijne de oudste gekende bezitter van het Hamel zijn. Het goed zou dan via de moeder van Maria van Cosen, wellicht een *vanden Woestijne*, in het bezit van de familie Scatz gekomen zijn.

Na 1515 raken wij het spoor van het Hamel weer kwijt, tot het in 1546 opnieuw in het gichtregister van de schepenen van de *Vrijheid* opduikt. Het goed was toen in het bezit van Peter Scatz, alias van Hamel. Peter verkocht op 9 september 1546 voor 32 gulden een jaarlijkse rente van twee gulden aan Peter Neeven, waarvoor hij het Hamel als onderpand stelde. Dezelfde Peter Neeven genoot al een jaarlijkse rente van drie gulden op het Hamel, die hij eerder gekocht had voor 60 gulden[5].

Akte van 26 januari 1503 betreffende de overdracht van een rente "opt Hamelsgoet" aan de abdij van Averbode (Hasselt, Rijksarchief).

In het Ancien Régime was het niet gebruikelijk om geld tegen intrest te lenen. Wie destijds om geld verlegen zat, kon zich tot een fortuinlijker tijdgenoot wenden, en hem een rente verkopen. Meestal ging het om een erfrente, die geen op voorhand vastgestelde looptijd had, maar die in principe voor eeuwig kon blijven betaald worden. Dit hield in dat de koper van de rente aan de verkoper een afgesproken som betaalde, en dat de verkoper aan de koper jaarlijks een geldsom, de rente dus, betaalde. In de regel kwam de jaarlijkse rente overeen met de zestiende penning, of 6,25 % van het kapitaal. Dit was ook het geval met de rente die Peter van Hamel hier verkocht. Erfrentes werden op een onroerend goed gevestigd, zoals hier op het Hamel. Dat betekende dat de toekomstige bezitters van het Hamel die rente zouden moeten blijven betalen, totdat zij de afkoopsom zouden voldaan hebben aan de rentekoper of aan diens erfgenamen of opvolgers. Typisch voor dit soort erfrenten was immers dat zij niet de persoon van de renteverkoper belastten, maar wel de bezitter van het goed waarop zij gevestigd waren. In principe verminderde de waarde van een onroerend goed dus met de afkoopwaarde van de renten die er op gevestigd waren. Na verloop van eeuwen konden bepaalde onroerende goederen met verschillende renten belast zijn, die aan verschillende rechthebbenden betaald moesten worden.

Tot aan het einde van het Ancien Régime, met een korte onderbreking tussen 1727 en 1764, toen onder het beheer van pastoor Vlecken alle renten waarmee het Hamel belast was, werden afbetaald, zouden de renten waarmee het goed belast was, een constante factor in zijn geschiedenis vormen. Telkens weer lijkt het er op dat de bezitters van het Hamel zich het bezit van het landgoed slechts met moeite konden veroorloven. Het bezit van het domein slorpte zoveel geld op, dat zij beroep moesten doen op geldschieters om aan al hun verplichtingen te kunnen voldoen. Het Hamel diende dan als onderpand voor de stipte betaling van de renten die zij moesten aflossen.

Peter Scatz, alias van Hamel, en zijn vrouw Martina van Meeuwen hadden één dochter, Mariken[6]. Zij huwde in 1570 met Hendrik van Houte. In hun huwelijkscontract, dat op 13 december werd opgesteld door notaris Philips de Mondrolois in Diest, werd vastgelegd dat de vader van de bruidegom het bruidspaar 600 gulden zou meegeven, terwijl de moeder van de bruid hen op de dag van de bruiloft het Hamel zou schenken, op voorwaarde dat zij er haar leven lang zou mogen blijven wonen[7].

Blijkbaar geraakte het jonge koppel met het geld dat de bruidegom inbracht nog niet van de grond. Op 3 augustus 1571 leende Hendrik van Houte nog 208 gulden bij Peter Neeven. Opnieuw stelde hij het

Huwelijkscontract van Hendrik vanden Hout en Mariken van Hamel:

Op heden den xiiien dach decembris anno xvc ende lxxtich in presentie van mij, openbaer notaris byden Rade van Brabant geadmitteert, ende van getuijgen hier onder gescreven, sijn gecompareert in hunnen properen persoene, deersame Henderick vanden Houte, zijnen vader ende Huijbrecht vanden Eijnde, zijnen oom, ter eender, ende Mariken van Haemel, geassisteert van Martina van Mijeuwen haerder moeder, weduwe wijlen Peeters van Haemel, ende met haer Anna, des voerscreven Mariken moeijken, ter ander zijden. Ende bekennen die voerscreven partijen elcken in hun regaert om te commene tot tracterene vanden houwelijck tusschen den voerscreven Hendrick vanden Houte ende Mariken van Hamel, die welcke metter gratien Godts sal gemaeckt ende volbracht worden naer der weth onser moeder der heijliger kercken. De preposten worden ende conditien zijn inder maniere als hier nae volcht. Inden eersten soo heeft Francen vanden Houte, vader des voerscreven Hendricx, gheloeft mits desen te gheven met Hendrick sijnen zoon, op den eerelijken dach van den bruijloft in gerade ghelde oft paijmente twee hondert Rinsguldens eens, elken te twintich stuyvers Brabants. Item noch twee hondert Rinsguldens van op den dach van heden binnen twee jaeren. Item noch twee hondert Rinsguldens eens op den dach van heden binnen vier jaren, makende te samen sesse hondert Rinsguldens, elken ten prijse als voren. Item noch gelooft France van Houte voerscreven den eerelijcken maeltijt vanden bruijloft te doene op sijnen last. Aldaer vorts Martina van Myeuwen, moeder der voerscreven Maria ende bruijt, heeft geloeft , toegeseijt, beloeft ende gheseijt midts desen te gevene met haerder dochter, te wetene een huys ende hoff, landen ende met

allen zijnen toebehoerten, dwelck de voerscreven Martina verstorven es van haer vader zaliger, gestaen ende gheleghen binnen den dorpe ofte vrijheijt van Lumpmen. Item noch eenen beempt, den Cuypers bempt, oock aldaer geleghen. Item is noch ondersproken ende geconditioneert dat aengaende allen den haeffelijck ende vuerende goederen nu tertijt der voerscreven Martina toebehoerende, te wat plaetsen die gelegen sijn, ende bevonden sullen woerden, dat die meijninge, intentie ende consent es van Martina voerscreven, dat Hendrick vanden Houte ende Maria haerder dochter toecomende huysschen, van stonden aen der bruijloft voelbracht sijnde, sullen aenveerden, besitten, gebruijcken ende al oft hun eijghen ende properen goet waere. Behoudelick oeck ende wel verstaende der voerscreven Martina van Mijeuwen int voerscreven haer residentie ende woenstede ende haer montcost haer leefdaghe lanck, die de voerscreven toecomende gehuijssen sullen schuldich ende ghehouden zijn die voerscreven Martina te geevene ende oock tonderhouden. Item is noch conditie ende bevoerwaert ingeval Maria van Hamel quaeme afflyvich te worden sonder eenige wettige gebuerte oft oer achter te laeten, dat Hendrick haren toecomenden man sal besitten, gebruijken ende possideren die hellicht van allen de haeffelijke ende erfelijken goeden gecomen ende gestorven van Martina van Mijeuwen voerscreven als sijn eijghen ende properen goet, om daer mede zijnen wille te doenen sonder wederseggheh van ijmanden. Ende in gevalle oock Hendrick van Houte quame afflijfich te worden, achterlatende wettige ghebuerte oft hoer, soo sullen die achtergelaten kinderen succederen inde plaetse van hunnen vader ende moeder, alle welcken voerscreven woerden, preposten ende conditien die voregescreven comparanten hebben hinc inde gheloeft ende geloeft midts desen, ende sonder eenighe wederroepen in handen mijns notarius hier aff stipulatie nemende, in aller haren respectiven clausulen in poincten voelcomelijck ende getrauwelyck tonderhouden, voldoene, ende te voelbringhen, ende daer teghen niet te segghen oft te doene, bij feijten ofte bij rechten, directelijck oft indirectelijck, tsijn by hem selven oft imand anders van hunnen weghen, op te verbuerene van hunnen persoene ende goederen haeffelijck ende erffelijck, tegenwoerdich ende toecomende. Dit is aldus geschiet tot Diest inde Croone, inde groete nedercamer naest die coeken in presentie vanden eersamen mannen, weerdich van gheloove, Jan vanden Boone ende Peeter Luerencoeps, beijde poerters ende ingheseten der stat van Diest, als ghetuijghen hier toe gheroepen ende ghebeden. Aldus onderteeckent Philips de Mondreloiz, notarius publicus.

Hamel als onderpand. Bij die gelegenheid werd overeengekomen de twee bestaande renten samen te voegen met de nieuwe schuld. De totale schuld aan Neeven bedroeg nu 300 gulden, waarvoor de bezitters van het Hamel jaarlijks een rente van 20 gulden zouden betalen[8].

Wat er Hendrik van Houte en Mariken van Hamel in de jaren daarna overkwam, is uit de beschikbare bronnen niet op te maken, maar vast staat wel dat hun huwelijksgeluk niet lang duurde. Hun huwelijk bleef kinderloos en Hendrik is kort na 1571 overleden. Mariken hertrouwde met Aerdt Lambrechts alias den Cuyper, met wie zij twee kinderen kreeg: Jan en Anna Lambrechts. Deze kinderen hebben hun ouders niet lang gekend, vermits zowel Mariken als Aerdt voor 20 augustus 1577 gestorven waren. Marikens moeder Martina van Meeuwen was ondertussen weer in het bezit van het Hamel gekomen en zij was hertrouwd met een zekere Baerdemaekers. Uit dat huwelijk waren Augustijn en Jan Baerdemakers geboren.

Op 20 augustus 1577 droeg Martina van Meeuwen de naakte eigendom van het Hamel over aan haar zonen Augustijn en Jan Baerdemaekers, die elk één derdedeel kregen, en aan de kinderen van haar overleden dochter Mariken, Jan en Anna Lambrechts, die samen het derdedeel kregen dat hun moeder toekwam. Zelf behield zij het vruchtgebruik van het landgoed, samen met het recht om het goed eventueel met nieuwe renten te belasten. In de akte waarin deze overdracht geregeld werd, is voor het eerst sprake van de grachten die het Hamel omringden: *huys ende hoff, stallenge metten graven, landt ende broeck, altezamen genoempt het Hamels goet binnen Vrijheit gelegen*[9].

Meerderjarig geworden, verkochten Jan Lambrechts en zijn zus Anna, hun derdedeel van het Hamel op 6 juni 1600 voor 347 gulden aan hun oom Augustijn Baerdemaekers[10].

Zeventiende eeuw

Uit 1612 is een vrij gedetailleerde beschrijving van de gebouwen bewaard. Op 18 maart van dat jaar liet Jaspar Poelmans de gebouwen op het Hamel *gerechtelijk visiteren*. Dat wil zeggen dat hij de schepenen van de plaatselijke schepenbank verzocht om, samen met een onafhankelijke expert, officieel vast te stellen welke gebreken het gebouw vertoonde. De visitatie werd verricht door een afvaardiging van de schepenbank, terwijl de timmerman Peeter Smolders als expert optrad[11]. Het Hamel was in die periode voor twee derden in het bezit van Augustijn Baerdemaekers of diens erfgenamen, en voor één derde in het bezit van Anna Baerdemaekers, dochter van Jan Baerdemaekers, en echtgenote van Jaspar Poelmans. Wellicht had Anna haar aandeel in het complex recentelijk geërfd en wenste haar echtgenoot een deugdelijke plaatsbeschrijving, om later conflicten over de staat van de gebouwen te voorkomen. Uit het verslag (zie kader) blijkt overigens dat de gebouwen op dat ogenblik in lamentabele toestand verkeerden.

In 1618 duikt het Hamel weer in de schepenbankregisters van Lummen op. Adriaen vander Meer bezat toen als echtgenoot en momber van Maria Baerdemaekers twee derdedelen van het Hamel, terwijl Jaspar Poelmans als momber van zijn echtgenote Anna Baerdemaekers het andere derdedeel bezat. Dit wijst er op dat Maria Baerdemaekers wellicht de dochter en erfgename was van Augustijn. Aan Anna Baerdemaekers was het deel van haar vader Jan Baerdemaekers toegekomen. Op 18 oktober 1618 kocht Adriaen vander Meer het aandeel van Jaspar Poelmans en diens echtgenote voor 450 gulden[12].

Adriaen vander Meer, die er nu in geslaagd was het Hamel in zijn geheel in handen te krijgen, was geen blijver. Hij verkoos harde munt en verkocht zijn bezit al op 26 oktober voor 3200 gulden aan Judocus Freckenhorst, de rentmeester van de van der Marcks in de heerlijkheid Lummen[13]. Deze Judocus liet het Hamel na zijn overlijden na aan zijn zoon Ernest, die het op zijn beurt in 1636 naliet aan zijn oom Winant Nidrum en zijn tante Marie Nidrum. Winant en Marie Nidrum waren de broer en de zus van Elisabeth Nidrum, de overleden moeder van Ernest Freckenhorst. Winant Nidrum was evenals zijn

Visitatie gedaen ten versueck Jaspaer Poelmans, opde huijsinge ter Hamel, per presentie Peeter Smolders als timmerman, opden xviii meert xvic xii.

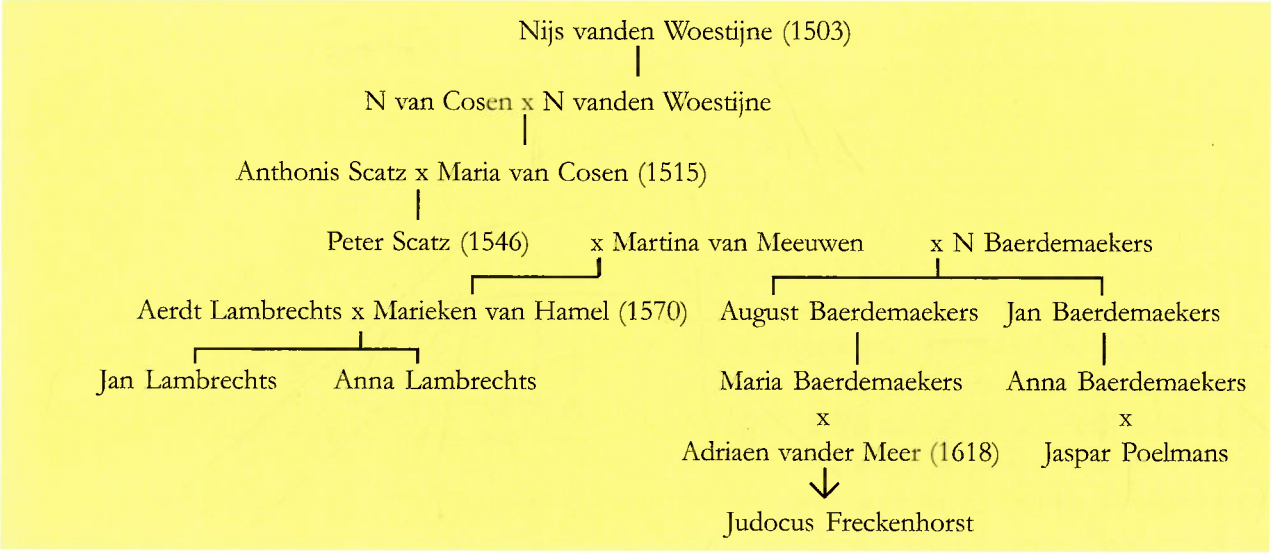
Eerst die poort is bevonden sonder deuren, geheel sonder dack, ende den solder gans verrot ende bedorven.
Het bachuijs daer aen staende geheel ontdect met het oven huijs, den oven metter schouwen ontstucken, het bachuijs sonder deur enden wanden, die kepers aende eerste zyde halff wech ende verrot, soe oick die plaeijen aenden voortsijde ende westwart oick verrot.
Die poortcamer geheel ontdect ende opde selven elff kepers aff ende ewech, die wanden westwarts gans ontstucken, het voirhuijs gans ontdect ende den overboom halff uut ende ontstucken, den solder meestal verrot ende bedorven.
Die watercamer het dack halff sletich, allen die gelasen uut, den solder soe onder als boven halff verrot.
Die keucken den solder halff ende meer verrot, ende den affhanck zuijtwarts meest geheel neder ende verrot.
Die hoich keucken gans neder ende overhoop gevallen.
Die watercamer nodich nieu int water te worden gepleijt met twee banden voir het wijken met oick pijlen aenden selve, ende het fundament vande schouwe seer uutgemoelt ende nodich met metserije vervangen te worden.
Den stal sonder deuren, die worm ende plaeijen aende zuijtzijde geheel ontstucken ende nodich nieu gemaect te worden, het dack aenden selvenn zijde halff ontstucken, ende vorts den geheelen stal oestwarts geeweken ende nodich gericht ende hermaect te worden, ende is alles in hoede van schepenen gekeert.

zwager Judocus Freckenhorst rentmeester in dienst van een belangrijke adellijke familie. Hij oefende het rentmeestersambt uit in de heerlijkheden Poulseur en Reinardstein[14], die in die tijd in het bezit waren van de familie Metternich.

De belangen van de nieuwe bezitters lagen elders dan in Lummen. Daarom verkochten zij hun erfenis op 11 december 1636 voor 2480 gulden aan de Lummense notaris Peter Aerts alias Vrancken, alias Francisci[15].

In de akte uit 1636, waarin Maria Nidrum en haar echtgenoot Jacob Thomas opdracht gaven om het Hamel te verkopen, werd het Hamel beschreven als een *omwatert huijs, schuere, stallen mette landen, weyden ende andere toebehoorten genaempt het Hamelsgoet, gelijck tselve is gelegen tot Lummen binnen vreijheijt.* De verkoopsvoorwaarden voor de openbare verkoop die georganiseerd moest worden, leren ons dat de schuur destijds *in perijckel* was *van vallen.* Daarom kreeg de hoogste bieder het recht om onmiddellijk dringende werken aan de schuur te laten uitvoeren, onder verzekering dat de uiteindelijke koper hem de kosten die hij aan de schuur zou doen, zou terugbetalen. Volgens dezelfde tekst lag ten zuiden van het complex van het Hamel de leprozerie van Lummen[16].
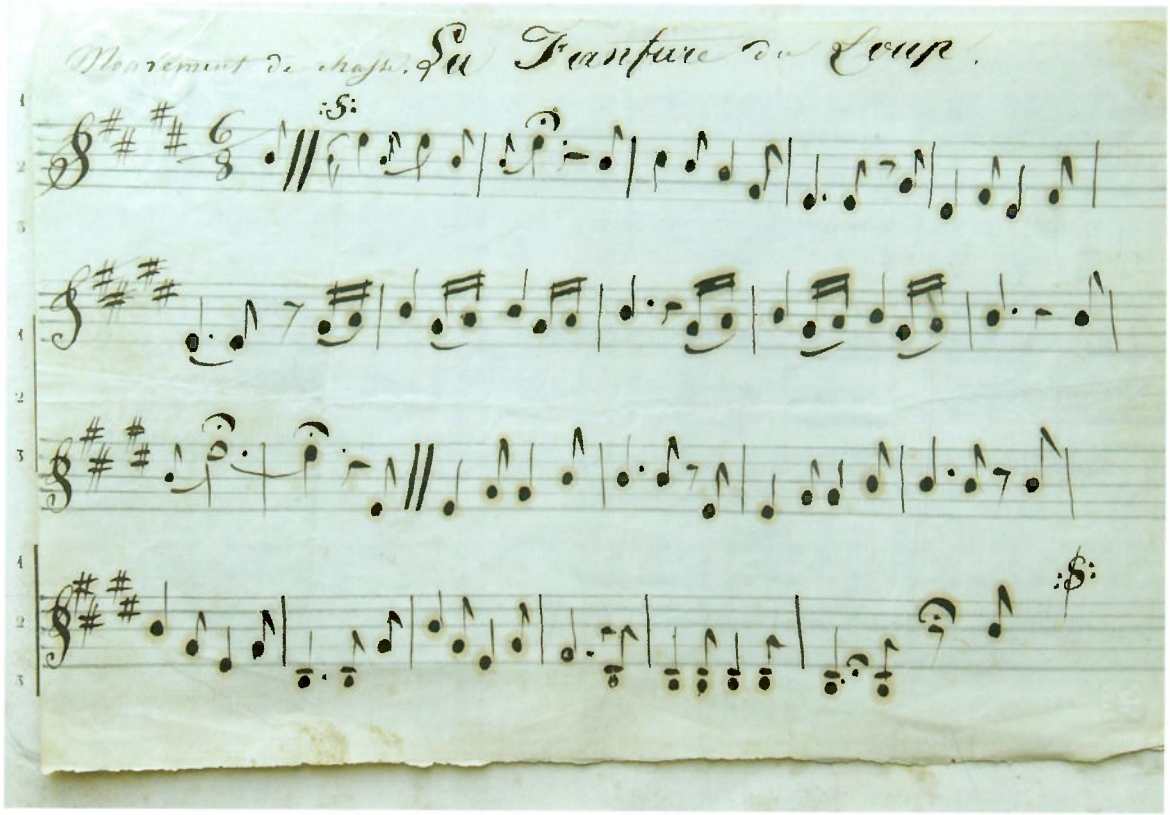
Notaris Aerts was in betere doen dan vorige generaties eigenaars van het Hamel. Hij loste in 1638 respectievelijk voor 120 gulden[17] en voor 337 gulden en 10 stuivers[18] twee renten af die op het Hamel gevestigd waren.

Enkele decennia later keerde het fortuin. Het Hamel was ondertussen in het bezit gekomen van Peter Franciscus Aerts. Wellicht was dit een zoon van Peter, maar doordat de parochieregisters van Lummen voor de periode tussen 1619 en 1650 verloren gegaan zijn, is dat niet meer met zekerheid vast te stellen. Vast staat wel dat Peter Franciscus op zoek moest naar geldschieters. Op 13 oktober 1673 belastte hij het Hamel in ruil voor een bedrag van 500 gulden met een rente van 20 gulden per jaar. Zijn geldschieter was Daem Willenen alias Deckers van Overpelt[19]. Enkele maanden later, op 26 januari 1674, nam hij 600 gulden op bij Jan Vaesen, in ruil voor een jaarlijkse rente van 30 gulden. Ook voor deze rente stelde hij *sijn huijs, hoff ende stallingen geheeten het Hamelgoet met den Hameldries ende andere sijne erffven daer aen gelegen* in pand[20]. Vervolgens verkocht hij op 29 december 1675 nog een rente van 40 gulden per jaar voor een bedrag van 800 gulden, waarvoor hij weer het Hamel in pand stelde. Deze keer was Jacob Hauben zijn geldschieter. Omdat het Hamel al zwaar met renten belast was, stelde Aerts voor deze lening ook *allen sijne* (overige) *binnenvrijhijtsche goederen* in pand[21].

Portret van Eugène van Willigen (1828-1885) (Lummen, Het Hamel).

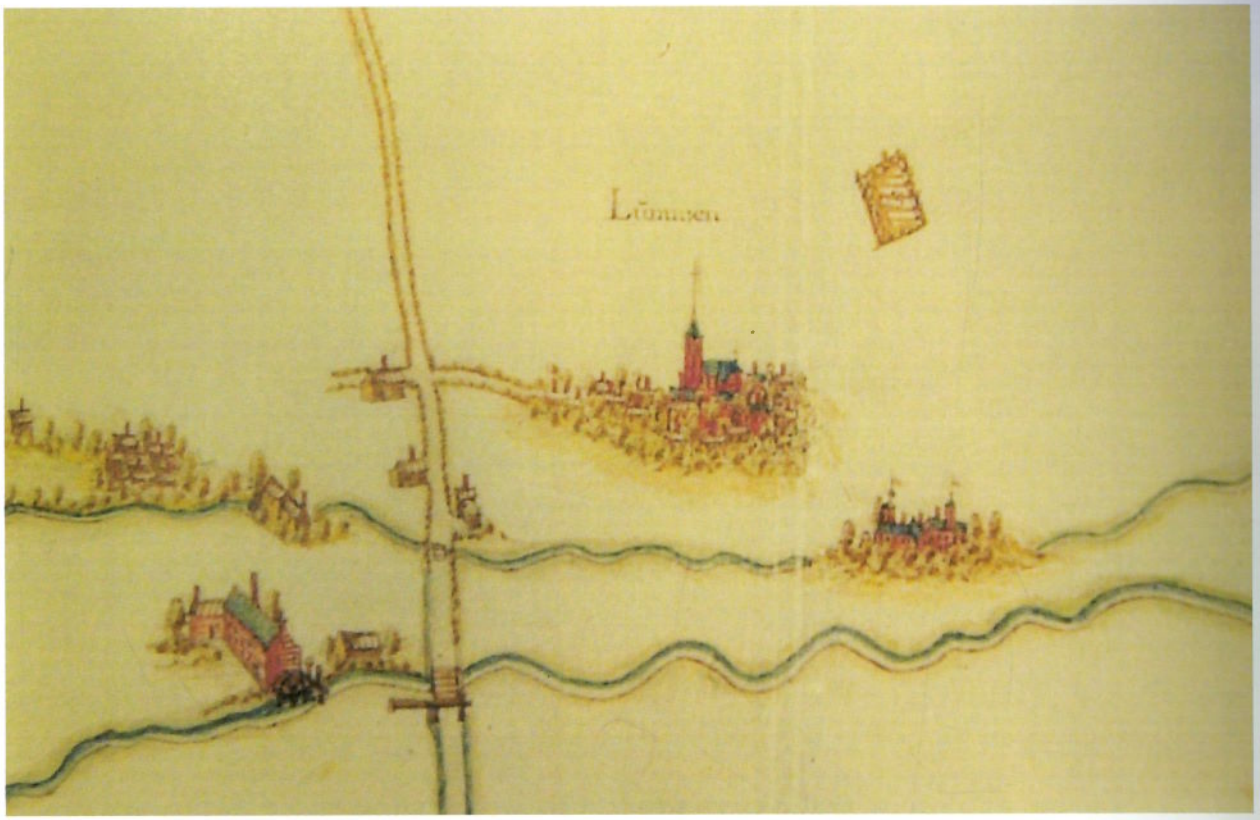

Jachtmuziek van de hand van Eugène van Willigen (Lummen, Het Hamel).

Peter Franciscus kon het Hamel niet van de hand doen, omdat zijn ouders op 26 september 1636 een fideï-commis gevestigd hadden op hun goederen[22]. Pas de volgende generatie, na die van hun zoon, zou weer vrij over onder meer het Hamel kunnen beschikken.

In de atlas van de goederen van de abdij van Averbode, die werd opgesteld tussen 1650 en 1680, is ook de omgeving van Lummen opgenomen. Kasteel de *Burg* staat er prominent in afgebeeld, maar ongeveer waar het Hamel gesitueerd moet worden, tekende de landmeter een vrij stereotiep huisje, waarmee hij wellicht wilde aangeven dat het pand bebouwd was, zonder dat hij de bedoeling had een getrouw beeld van de werkelijkheid te geven[23].

Peter Franciscus Aerts liet het Hamel na aan zijn zus Maria Aerts, die in 1653 gehuwd was met Joannes Vandelaer uit Herk-de-Stad. In het gezin Vandelaer-Aerts werden negen kinderen geboren. Op 7 november 1693, bij één van de delingen tussen hun erfgenamen, werd het Hamel aan de benjamin van het gezin, Agnes Vandelaer toegewezen[24]. Bovendien werd vastgelegd dat Agnes Vandelaer voortaan een rente van 16 gulden die haar vader Joannes Vandelaer schuldig was aan Henric Steners van Meeuwen, zou overnemen en dat het Hamel hiervoor als onderpand zou staan. De rente was afkoopbaar voor 400 gulden[25].

Kaartboek van de abdij van Averbode (Averbode, Abdij). Het Hamel ligt ten zuiden van Lummen, ten noorden van de Mangelbeek, rechts van de weg die de tekening van noord naar zuid doorsnijdt.

Achttiende eeuw

Agnes Vandelaer huwde op 8 januari 1705 met Joannes Vermijlen, *licentiaet der medicijnen*. Op 30 april 1705 loste deze voor 800 gulden de rente van 40 gulden af, die de familie Hauben sinds 1675 op het Hamel bezat. Omdat Vermijlen de rente met zijn eigen geld had afgelost, liet hij in de akte over deze aflossing vastleggen dat, indien hij en zijn echtgenote geen wettige nakomelingen zouden hebben, deze rente weer naar de erfgenamen van zijn familie moest gaan. Het Hamel zou in dat geval immers naar de erfgenamen van de familie Vandelaer gaan[26]. Al in 1706 bleek dat Vermijlens voorzorgen niet ijdel genomen waren. Zijn echtgenote overleed kinderloos op 7 juli 1706, waarna de naakte eigendom van het landgoed weer aan de erfgenamen Vandelaer toekwam, terwijl Vermijlen het vruchtgebruik behield. Desondanks loste hij op 22 mei 1710 nog voor 500 gulden de rente van 20 gulden af die de familie Deckers sinds 1673 op het Hamel bezat[27].

Dokter Vermijlen hertrouwde met Elisabeth van Hengel. Na zijn overlijden regelden de erfgenamen van Agnes Vandelaer (haar broer Joannes Franciscus Vandelaer, die priester was en rector van het Onze-Lieve-Vrouwaltaar in de kerk van Lummen, haar zus Cecilia Vandelaer, en de kinderen van wijlen haar broer Petrus Vandelaer, met name Maria Catharina en Petrus Joannes Vandelaer) enerzijds, en Elisabeth van Hengel anderzijds, op 20 oktober 1716 de verdeling van de erfenis. Het Hamel en de andere goederen die wijlen Agnes had ingebracht, kwamen aan haar overlevende broers en zusters toe, terwijl de renten die door Vermijlen waren afbetaald, vanaf 1717 door de erfgenamen Vandelaer aan Elisabeth Van Hengel zouden terugbetaald worden. In totaal had Vermijlen voor 1800 gulden aan renten op verschillende goederen uit de erfenis van Agnes afbetaald. Voorts zouden de erfgenamen Vandelaer een vergoeding van 120 gulden betalen voor de herstellingswerken die Vermijlen aan het Hamel had laten uitvoeren[28].

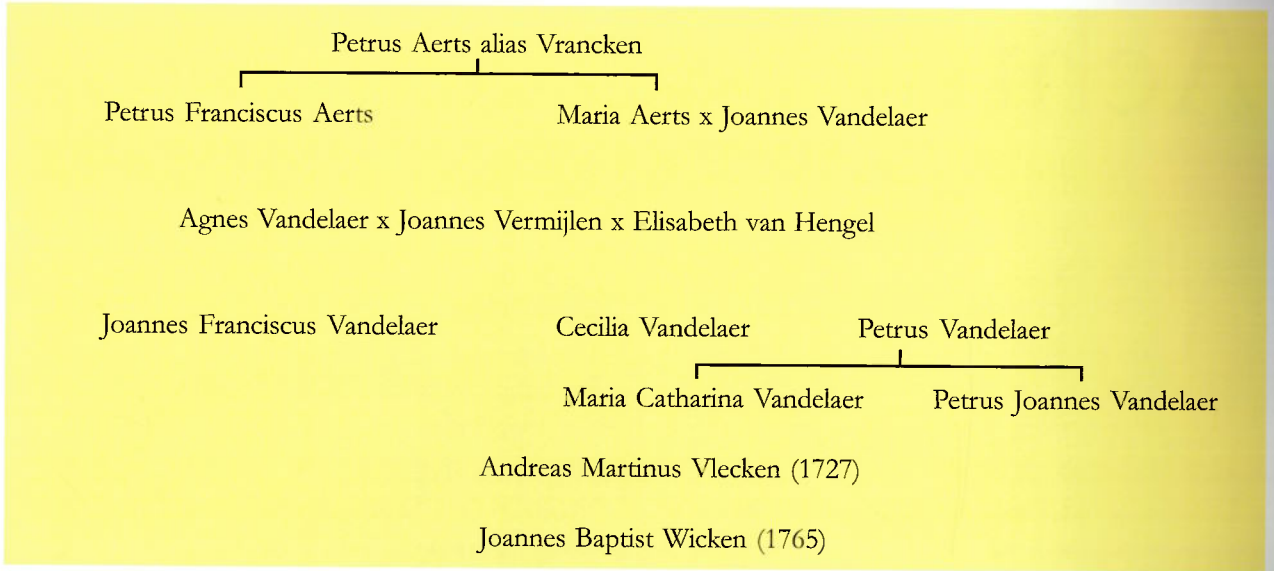
Het Hamel werd daarop aan Cecilia Vandelaer toegewezen, die het huis ook daadwerkelijk ging bewonen. Later kreeg zij het gezelschap van haar nicht Maria Catharina en haar echtgenoot Thomas Adriaan Moreau, die advocaat was bij de Raad van Brabant. In haar testament van 22 augustus 1726 droeg Cecilia haar broer en haar neef en nicht op het Hamel na haar dood te verkopen, om met de opbrengst ervan haar uitvaart en 600 missen die zij voor haar zielenrust wilde laten lezen, te betalen, en verschillende renten voor een totale afkoopsom van 4500 gulden op haar erfgoederen af te lossen. Aan haar zuster Elisabeth die kloosterzuster was in Tienen liet zij enkele renten na. Haar overige bezittingen liet zij voor de helft aan haar broer Joannes Franciscus na, en voor de helft aan haar neef Petrus Joannes en aan haar nicht Maria Catharina[29].

Cecilia Vandelaer overleed korte tijd later. Het Hamel werd inderdaad op 23 mei 1727 openbare verkocht. Deken M.J. Vlecken van Beringen bood namens zijn broer, pastoor Andreas Martinus Vlecken van Lummen, het hoogste bedrag[30]. Voor 6204 gulden werd pastoor Vlecken de nieuwe eigenaar van het Hamel[31]. Omdat pastoor Vlecken met de erfgenamen van Elisabeth van Hengel[32] was overeengekomen dat hij de renten die zij op het Hamel bezaten, en die door de Vandelaers nog niet waren afbetaald, voor een totale kapitale som van 2000 gulden, zou overnemen, werd de koopsom tot 4204 gulden herleid[33]. De overige renten die op het Hamel rustten werden door de verkopers uit de koopsom afgelost[34].

Joannes Franciscus Vandelaer werd bij de verkoop van het Hamel en de verdeling van de erfenis van zijn zus vertegenwoordigd door Franciscus Mannaerts, pastoor van Zelem, en door Nicolaus Josephus de Borman, de secretaris van de Loonse schepenbank van Lummen. Zij waren op 13 januari 1727 door de aartsdiaken van de Kempen[35] tot zijn mombers aangesteld. Joannes Franciscus zelf was ondertussen gecolloceerd en voor verzorging opgenomen in het klooster van de Cellebroeders of Alexianen in Hasselt[36].

In de verkoopakte werd het Hamel als volgt beschreven[37]:
Ierst huijs ende hoff, schuere, stallen metten bougaert genaempt het Hamel met gronde in sijne water grachten omgelegen,
item een parceel broucx offt weijde daer aen gelegen genaempt den driesch,
item een partije erff genaempt den hamel hoff aldaer oock gelegen met een parceelken daer neffens genaempt de mot,
item aldaer noch een bloxken gelegen voor de brugge vant voorsscreven huijs genaempt het heuffken ende alles aldaer aen malcanderen gelegen onder dese binnen vrijheijt van Lummen.

Voor het eerst sinds lange tijd was het Hamel weer in het bezit van een eigenaar die over de nodige middelen beschikte om het complex behoorlijk te onderhouden en te verfraaien. Pastoor Vlecken voerde de nodige verbeteringswerken uit en nam er zijn intrek. In 1759 noemde hij het Hamel in zijn testament *een seer plaisante plaets, soe in wooninge als in allen goed daer aen behoorigh, nu door groote onkosten verbetert sijnde.* Hij schatte de waarde van de bomen die hij zelf op het domein had geplant op 2000 gulden en het hele goed op 12000 gulden. Hij bleef tot aan zijn dood op 24 juni 1764 in het bezit van het domein. In zijn testament legde hij naast een aantal legaten aan de armen en aan de kerk van Lummen, aan het Onze-Lieve-Vrouwaltaar in de parochiekerk en aan de kapel van de Beukenboom, vast dat zijn goederen moesten overgemaakt worden aan een stichting die tot doel had beurzen ter beschikking te stellen aan arme begijnen in het begijnhof van Diest. Het was zijn bedoeling dat zijn opvolgers als pastoors van Lummen het Hamel zouden blijven bewonen, dat zij het genot zouden blijven hebben van het hele complex, inclusief de brouwerij, en dat zij als vergoeding daarvoor jaarlijks 288 gulden zouden betalen. Dat geld zou dan moeten aangewend worden om te voorzien in zes beurzen van elk 48 gulden per jaar. De stichting zou moeten beheerd worden door de pastoor van Lummen en twee mannelijke vertegenwoordigers van de familie Vlecken[38].

Na zijn overlijden verliep het evenwel anders. In juni 1765 werd het Hamel door de beheerders van de stichting openbaar verkocht. Op 24 juni 1765 werd het

Schilderij van Het Hamel door Thierry Poncelet, naar een aquarel van Philippe de Corswarem (Lummen, Het Hamel).

complex toegewezen aan de hoogste bieder, Joannes Baptist Wicken van Lummen, en zijn echtgenote Joanna Maria Van den Eijnde, die er 7100 gulden voor boden[39]. De nieuwe eigenaar van het Hamel was schepen en werd later secretaris van de schepenbank van de *Vrijheid* Lummen. De koopsom werd omgezet in een jaarrente van 213 gulden aan de stichting van pastoor Vlecken, voor het onderhoud van de arme begijnen in Diest, een jaarrente van één gulden aan de armentafel van Lummen en een

Ferrariskaart (Brussel, Koninklijke Bibliotheek). Ten zuiden van het dorp Lummen ligt het grote complex van het kasteel De Burg, zetel van de heren van Lummen. Ten westen daarvan het landgoed Het Hamel, eveneens met een gracht omringd en doorsneden door een dreef.

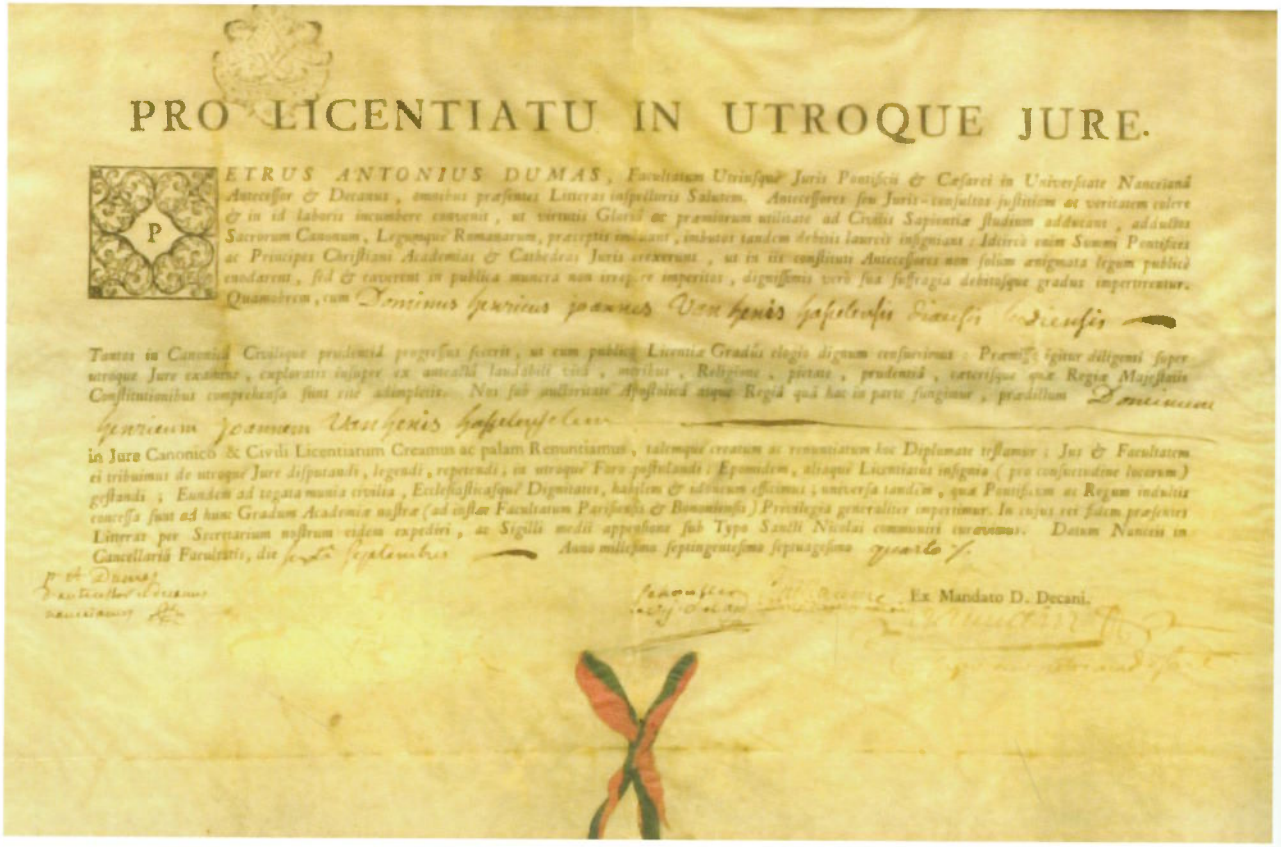

jaarrente van één gulden aan de pastorij van Lummen[40].

Het Hamel werd in de verkoopakte van 1765 als volgt beschreven:
Eerst het huijs met den gronde genaemt het Hamel met eenen boomgaert beplant met differente soorte van fruijtboomen met desselfs annex zijnde brauwerije ende met alles het gene tot bedrijff van die brauwerije, ende met het vuerijser staende in het achterste camerken, als oock met een garderobe staende boven op de groote kamer, oock westwaerts met de daer op staende plancken tot een bibliotheek ende oick een ledikant; item een huijs daer tegen rechts over liggende, met de schuren, stallen, schobbe, backhuijs achter het selve, ende

Voetenkacheltje van Maria Catharina Briers, 18de eeuw (Lummen, Het Hamel).

PRO LICENTIATU IN UTROQUE JURE.

Diploma van Hendrik Joannes van Henis, behaald aan de universiteit van Nancy, 1774 (Lummen, Het Hamel).

den geheelen gront in sijne water grachten rontom de voorsscrecen huijssinghen ende erven gelegen, met de selve water grachten;
item twee weijden daer aen gelegen noordtwaerts, gelegen in hunne grachten ende haghen met de selve, ende de eijckeboomen rontom de selve staende;
item eene groote erfve wesende ackerlant aldaer oock aangelegen zuijdtwaerts met de omliggende grachten, houdtwas ende boomen;
item alnogh eenen grooten moeshof met de groesen offt haeghen ende daer aen ende opstaende boomen, met de waetergrachten rontom den selven, sijnde gelegen tegenover de poorte offt inganck tot het voorsscreven huijs;
item ende ten lesten eene dreve oft allée wederseijdts be-

plant met schoone opgaende eijcke boomen, onder ende boven sluijtende met barrieren aen het voorsscreven huijs ende goedt toebehoorende.

Op de kaart van Ferraris is het Hamel duidelijk te herkennen: halfweg tussen het centrum van Lummen en de Schabroekschans liggen de met een gracht omgeven gebouwen.Ten oosten ervan, aan de overzijde van een dreef, ligt tussen grachten een perceel dat overeen lijkt te komen met de huidige moestuin.

Joannes Baptist Wicken en zijn echtgenote genoten gedurende 24 jaren van hun eigendom en verkochten het op 4 september

Muziekhandschrift van Maria Catharina Briers, 18de eeuw (Lummen, Het Hamel).

Kleed van Maria Catharina Briers, einde 18de eeuw (Hasselt, Modemuseum).

1789 aan Hendrik Joannes van Henis[41]. Van Henis betaalde 1200 gulden voor het domein, bovenop de renten die hij moest overnemen. De koper was precies een maand eerder, op 4 augustus, gehuwd met Maria Catharina Briers.
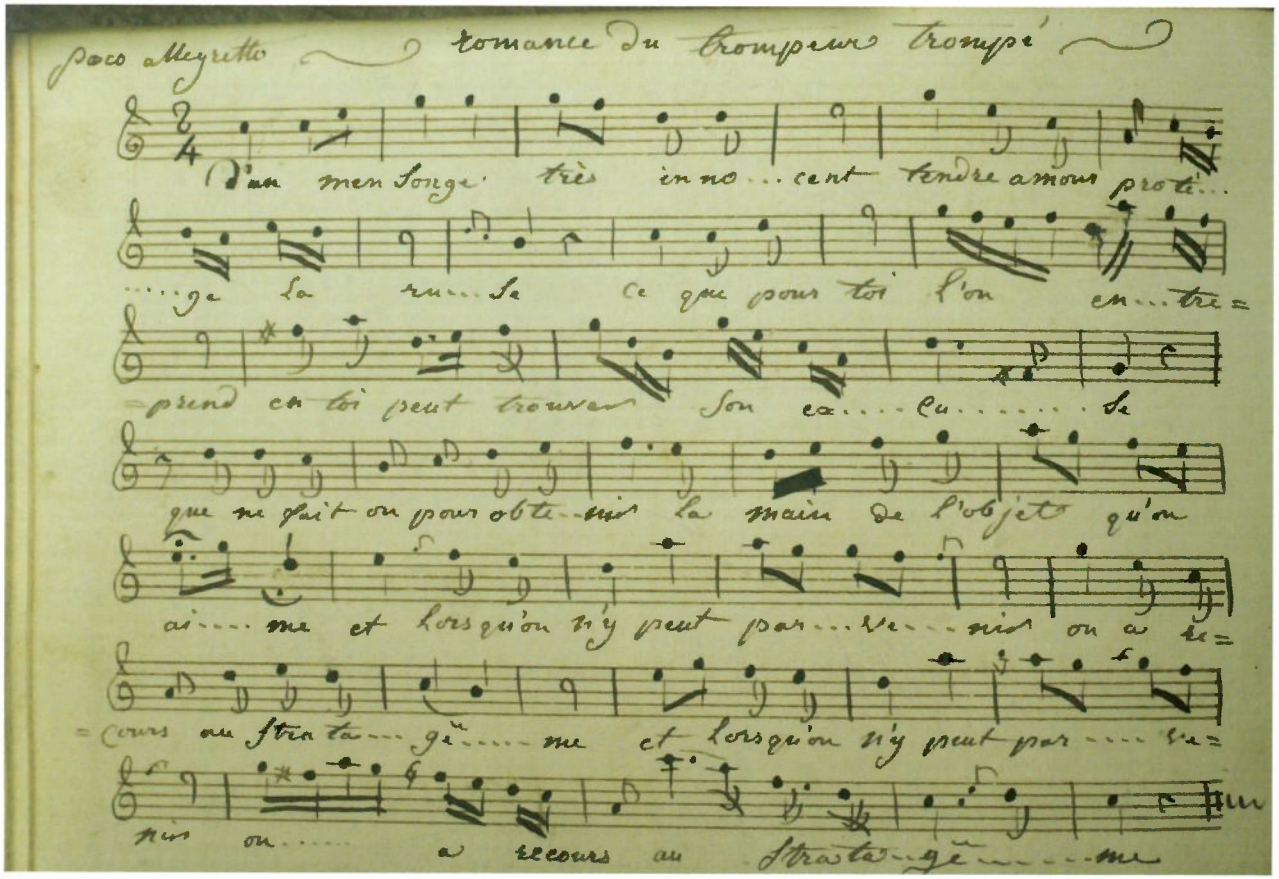

"Magasin des modes nouvelles Françaises et Anglaises": modetijdschrift uit 1787, geadresseerd aan "Mademoiselle Briers, au Roy de France a Hasselt" (Hasselt, Modemuseum).

Van dan af tot op heden zou het Hamel in het bezit blijven van afstammelingen van dit echtpaar. Wellicht fungeerde het Hamel als buitenverblijf of *lusthof* voor het jonge paar. Hendrik Joannes van Henis was een vooraanstaande Hasseltse jurist, die tot aan de afschaffing van de gerechtelijke instellingen uit het Ancien Régime in 1795-1796, in het Loonse oppergerecht van Vliermaal en in de Leenzaal van Kuringen zetelde. Deze beide gerechtshoven zetelden in Hasselt. In die stad bezat het echtpaar het huis *het Claverblad* in de Lombaardstraat.

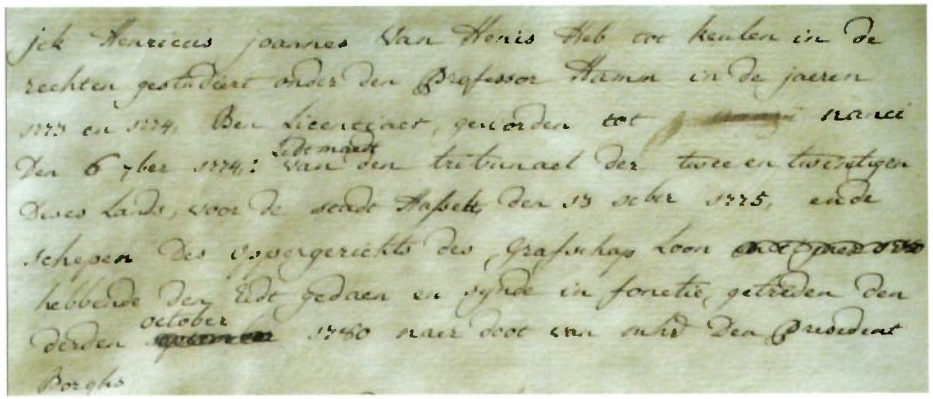
In de verkoopakte van het Hamel uit 1789[42] wordt het complex als volgt beschreven: *Huijs, schure, stallingen, bakhuijs met eenen boomgaert ende graven gelegen onder Lummen, item eene weijde en akkerland daer aen gelegen noordwaerts met de boomen en houdwasch daer op staende, item een groote erve wesende akkerland aldaer ook aangelegen zuijdwaerts, ook met den houdwasch en boomen, item alnogh den moeshof met de groese oft weijde daer aen gelegen met de water grachten rontom den selven moeshof, ende eijndelijk eene erve oft allée wederzijdts beplant met eijke boomen, alle voorscreven goederen zijnde genaemt het Hamel ende gelegen binnen Lummen.*

Miniatuur met het portret van Hendrik Joannes van Henis, einde 18de eeuw (Lummen, Het Hamel).

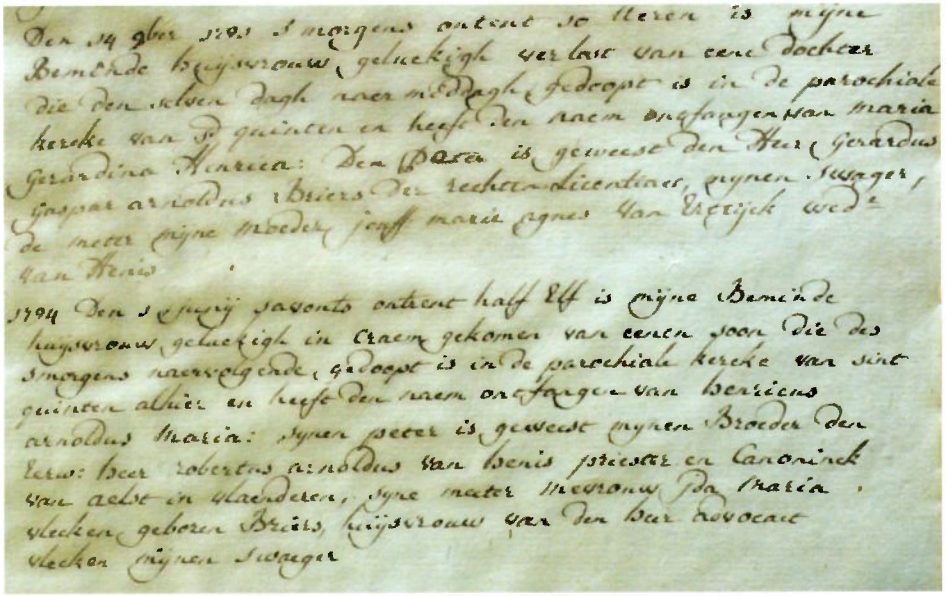

Bladzijde uit het muziekhandschrift van Maria Catharina Briers, 18de eeuw (Lummen, Het Hamel).

Enkele fragmenten uit het goederenregister van Hendrik Joannes van Henis, waarin hij aantekeningen maakte over belangrijke gebeurtenissen in zijn leven, 18de eeuw (Hasselt, Rijksarchief).

Penning door de *Compagnie Belge d'Assurances Générale* uitgereikt aan Eugène van Willigen, omwille van zijn heldhaftig optreden bij een brand in Schulen (Lummen, Het Hamel).

Negentiende eeuw

Hendrik Joannes van Henis overleed op 15 maart 1819, waarna zijn dochter Gerardine Henriette het Hamel van hem erfde. Op 17 november van hetzelfde jaar huwde zij met de van Diest afkomstige Henri François de Zerezo.

Op een ongedateerd kadastraal plan dat zeker van voor de afbraak van de oude kerk van Lummen in 1865 dateert, vertoont het complex van het Hamel enige gelijkenis met de toestand die op de kaart van Ferraris is weergegeven, en vooral met de beschrijving van het goed uit 1789. Het goederencomplex werd doorsneden door een dreef. Links van de dreef lagen de gebouwen, tussen grachten die een veel uitgebreider terrein begrensden dan de kaart van Ferraris lijkt aan te geven. De gebouwen bestonden uit een hoofdgebouw met ten zuiden daarvan twee bijgebouwen rond een binnenplaats. Aan de overzijde van de dreef lag een perceel, toen de *moeshof* genoemd, en nu nog in gebruik als tuin, dat toen zoals nu aan drie zijden door een brede watergracht omgeven was[43]. De weergave van het Hamel op deze kaart komt ook overeen met

Kadastraal plan, 19de eeuw. Detail (Hasselt, Rijksarchief).

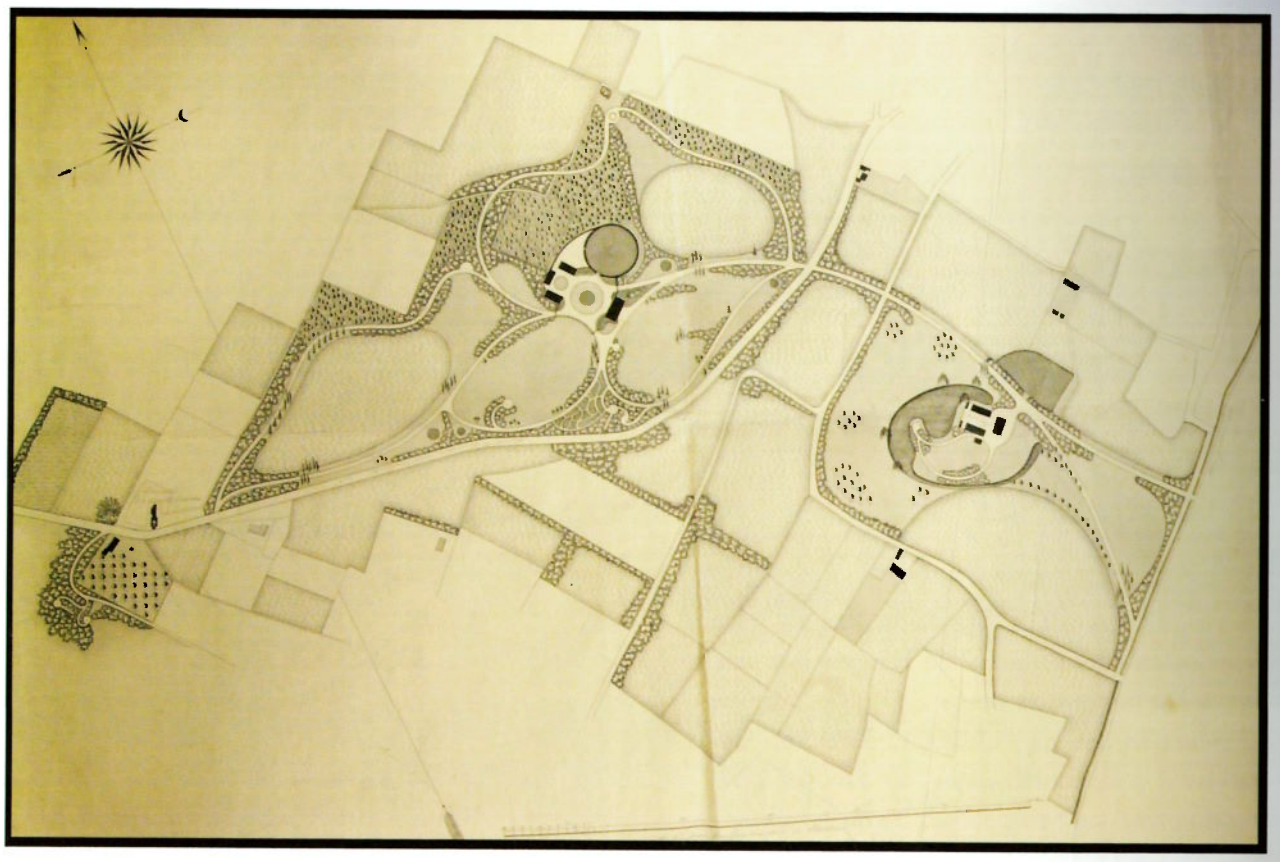
Portret van Henri François de Zerezo, 19de eeuw (Lummen, Het Hamel).

Portret van Adèle de Zerezo, 19de eeuw (Lummen, Het Hamel).

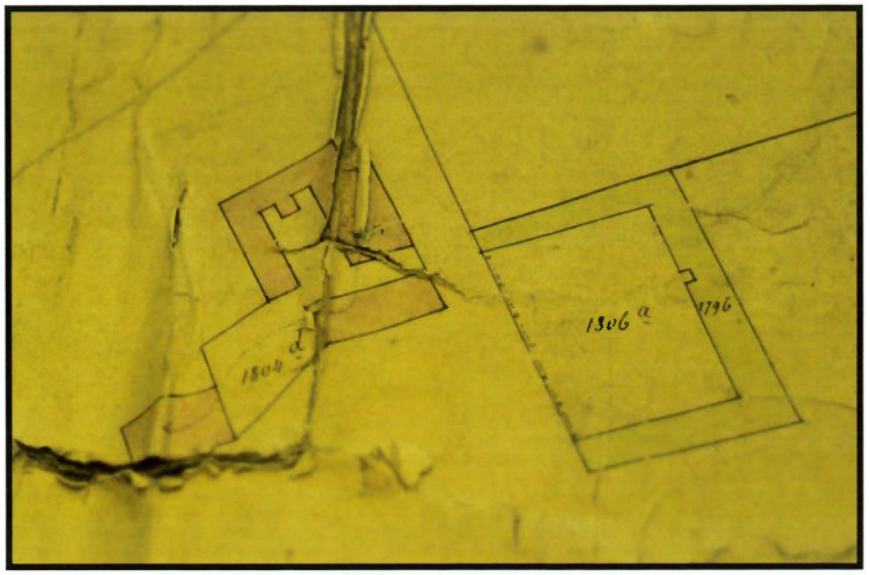
die in de atlas van de buurtwegen van Lummen, die in 1847 werd afgewerkt[44].

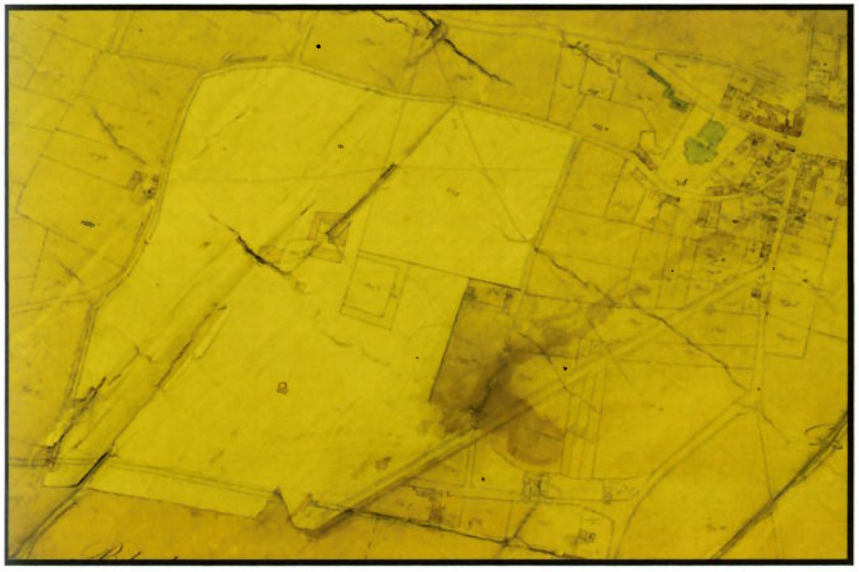
Van de vijf kinderen van het echtpaar de Zerezo-van Henis overleefde slechts hun dochter Adèle (1825-1893) haar kinderjaren. Zij erfde het Hamel na de dood van haar moeder in 1871. Op 20 november 1848 was Adèle gehuwd met Eugène van Willigen (1827-1885), wiens vader het kasteel van Schulen bewoonde. Eugène van Willigen zou zijn vader in 1861 opvolgen als burge-

Plan voor de voorgenomen aanleg van een park rond Het Hamel en een nieuw te bouwen kasteel ten noorden van Het Hamel, van de hand van de landschapsarchitect Gindra, 1863 (Lummen, Het Hamel).

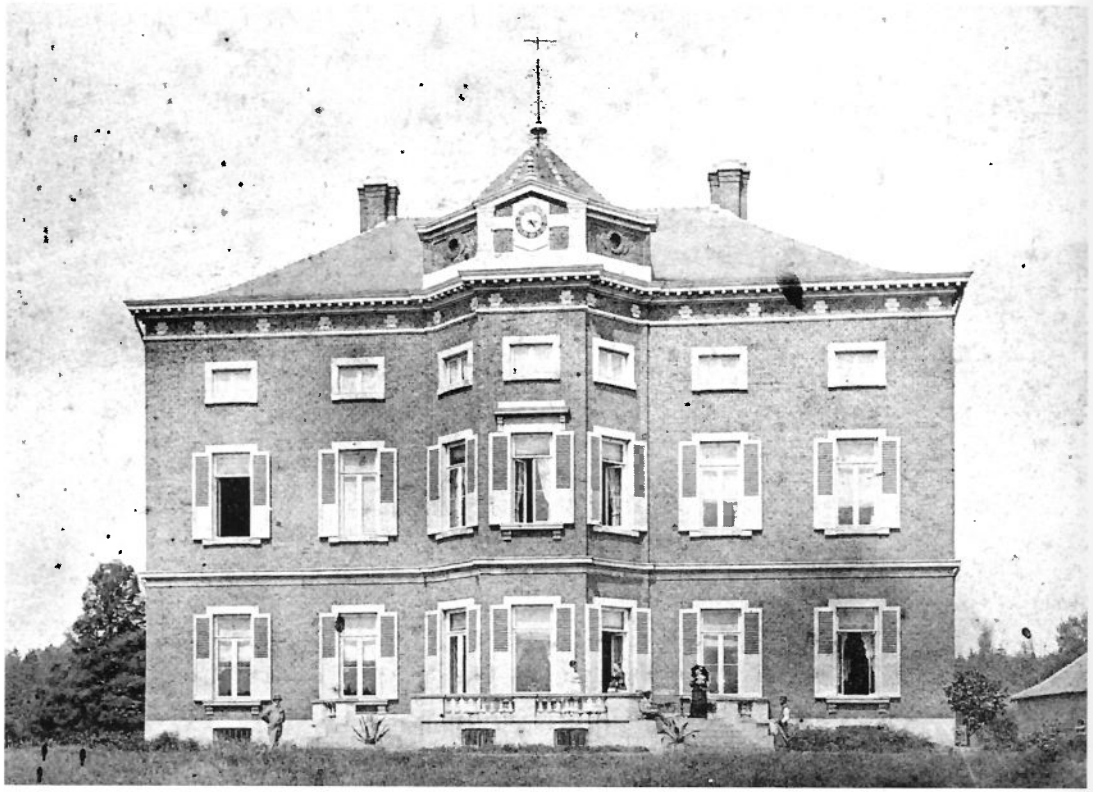

Boven links: kadastraal plan, 19de eeuw. Detail (Hasselt, Rijksarchief). Boven rechts: aangepast kadastraal plan, circa 1875. Detail (Hasselt, Rijksarchief). Hiernaast: kadastraal plan, circa 1875. Detail (Hasselt, Rijksarchief).

meester van Schulen, van 1856 tot 1874 was hij tevens provincieraadslid, en van 1874 tot aan zijn overlijden in 1885 zetelde hij in de Senaat.

Eugène van Willigen koesterde ambitieuze plannen voor het Hamel. Een plan uit 1863, van de hand van de landschapsarchitect J. Gindra, toont hoe de nieuwe kasteelheer grootse plannen koesterde voor de bouw van een nieuw kasteel en de aanleg van een indrukwekkend park, dat zich zou uitstrekken van de kapel van de Beukenboom tot aan de Mangelbeek[45].

Uiteindelijk opteerde van Willigen voor een bescheidener aanpak. In 1865 begonnen de werken aan een nieuw classicistisch kasteel, dat op enkele tientallen meters ten westen van de oude gebouwen werd opgetrokken. In 1867 registreerden de diensten van het kadaster in Hasselt dat het nieuwe kasteel in gebruik werd genomen[46]. In 1872 werden de oude grachten rond het kasteel, en de oude rechthoekige vijver - die op het plan uit de atlas der buurtwegen nog te zien is - gedempt. De bijgebouwen ten zuiden van het oude woonhuis zijn afgebroken en vervangen door een nieuw bijgebouw in U-vorm, nu ten noorden van het oude hoofdgebouw[47]. Een kadasterkaart uit dezelfde periode toont de ijskelder ten zuiden van het gebouwencomplex. De huidige vijver is nog niet op het plan aangeduid. De dreef is verdwenen, maar de grachten rond het perceel dat nu de tuin is, bleven behouden[48]. Het park dat in dezelfde periode werd aangelegd, zou beperkt blijven tot het deel tussen de Mangelbeek en de weg naar Zelem en Linkhout.

Het nieuwe kasteel, gebouwd door Eugène van Willigen. Foto circa 1880 (Lummen, Het Hamel).

Adèle de Zerezo en Eugène van Willigen lieten het domein na aan hun oudste zoon Henri (1852-1904), die het kasteel in 1888 betrok. Henri van Willigen paste het kasteel aan de smaak van zijn tijd aan: een monumentale voorbouw, natuurstenen omlijstingen rond de ramen, een ronde toren links van de voorgevel en een vierkante toren aan de achterkant van het kasteel moesten het geheel een neo-gotisch aspect verlenen[49]. In 1899 werd het oude woonhuis verbouwd tot koetshuis en paardenstal[50].

Verbouwingswerken aan Het Hamel door Henri van Willigen. Foto circa 1900 (Lummen, Het Hamel).

Henri van Willigen en Marie Louise de Glavany (Lummen, Het Hamel).

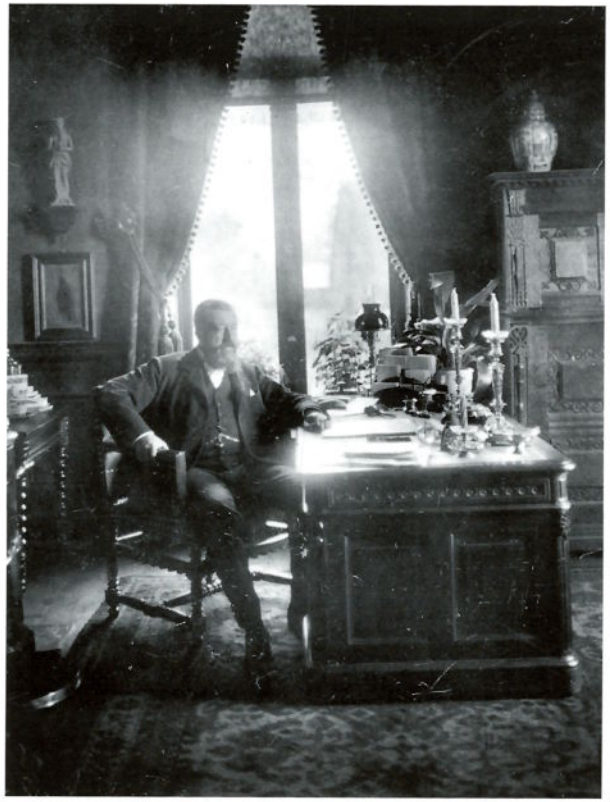
Feestelijk bezoek in Het Hamel, circa 1885. Links, zittend: Henri van Willigen en Marie Louise de Glavany. Rechts zittend: Adèle de Zerezo (Lummen, Het Hamel).

Familiefoto op het domein Het Hamel. Links zittend: Henriette Claes en Marie Louise de Glavany; centraal zittend: Adèle de Zerezo; op de grond: Henri van Willigen; rechts zittend: Eugène van Willigen (Lummen, Het Hamel).

Familiefoto bij gelegenheid van het zilveren bruiloftsfeest in juni 1892 van graaf en gravin de Brigode-Kemlandt in het kasteel van Wideux (Lummen, Het Hamel).

Henri van Willigen aan zijn bureau in Het Hamel (Lummen, Het Hamel).

Twintigste eeuw

Henri van Willigen kon niet lang van zijn verwezenlijkingen genieten. Hij overleed in 1904, waarop het vruchtgebruik van het Hamel aan zijn weduwe, Marie Louise de Glavany (1855-1942) kwam, terwijl zijn broer Hubert van Willigen (1857-1918) de naakte eigendom erfde. Marie Louise de Glavany bleef het Hamel bewonen en overleefde haar zwager tot in 1942. Na haar overlijden kwam het Hamel in het bezit van Jeanne van Willigen (1884-1954), dochter van Hubert van Willigen en Henriette Claes (1860-1952), en weduwe van de in 1925 overleden Eugène de Moffarts (1882-1925). Jeanne van Willigen bewoonde met haar kinderen het kasteel van Schulen.

Het feit dat het Hamel na het overlijden van Marie Louise de Glavany niet meer bewoond werd, samen met de oorlogsomstandigheden, die het domein niet spaarden, hadden voor gevolg dat het kasteel er na de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd bijlag. Volledige restauratie werd geen haalbare kaart geacht. In plaats daarvan werd er in 1947 voor geopteerd het negentiende-eeuwse kasteel

Het Hamel na de verbouwing door Henri van Willigen, circa 1900 (Lummen, Het Hamel).

af te breken en het oude woonhuis in zijn oude glorie te herstellen.

Tot slot kwamen het kasteel en het park van het Hamel in 1956 in het bezit van baron André de Moffarts, die het domein - tot in 1997 samen met wijlen zijn zus Marie Louise (1921-1997) - nog bewoont.

Sinds kort worden het kasteel en het domein van het Hamel beheerd door de Stichting Museum Moffarts-Museum of Arts.

Hendrik Joannes van Henis x Maria Catharina Briers (1789)

Gerardine Henriette van Henis x Henri François de Zerezo (1819)

Adèle de Zerezo x Eugène van Willigen (1871)

Hubert van Willigen x Henriette Claes — Henri van Willigen x Marie Louise de Glavany

Jeanne van Willigen x Eugène de Moffarts

Marie Louise de Moffarts — André de Moffarts

Hierboven: herdenkingspenning geslagen ter gelegenheid van de oprichting van de Stichting Museum Moffarts-Museum of Arts, 1997 (Lummen, Het Hamel). Hiernaast: detailopname van Het Hamel na de verbouwingen door Henri van Willigen, circa 1900 (Lummen, Het Hamel).

Het gezin van Willigen-Claes in 1895: Henriette Claes, Jeanne van Willigen en Hubert van Willigen (Lummen, Het Hamel).

De Harmonie Sint-Cecilia van Lummen, gefotografeerd voor Het Hamel, ter gelegenheid van de Blijde Inkomst van Hubert van Willigen en Henriette Claes op 6 augustus 1883 (Lummen, Het Hamel).

Notenapparaat

1 Algemeen Rijksarchief Brussel, *Archief van de Rekenkamers. Registers*, nr. 44804, 44805.
2 RH, *SL*, nr. 1, f. 41v.
3 In het Ancien Régime werden geldbedragen uitgedrukt in (gouden) guldens, (zilveren) stuivers en (koperen) oortjes. Vier oortjes waren één stuiver waard, en 20 stuivers maakten één gulden.
4 RH, *SL*, nr. 1, f. 17r.
5 RH, *SL*, nr. 56, f. 18r.
6 RH, *SL*, nr. 56, f. 151v, f. 297v.
7 RH, *SL*, nr. 56, f. 297v-298r.
8 RH, *SL*, nr. 56, f. 297v.
9 RH, *SL*, nr. 56, f. 349r.
10 RH, *SL*, nr. 57, f. 34v-35v.
11 RH, *SL*, nr. 57, f. 125r-v.
12 RH, *SL*, nr. 57, f. 192r-193v.
13 RH, *SL*, nr. 57, f. 194r-196r.
14 Nu in de provincie Luik.
15 Peeter Aerts alias Vrancken was geboren op 2 januari 1606. Zijn echtgenote was Regina van Olmen. Hij was meier van Meldert en schepen en secretaris van de schepenbanken van de *Vrijheid* van Lummen en van Kaggevinne. Op 2 december 1649 werd hij door de Raad van Brabant als notaris geadmitteerd. RH, *SL*, nr. 58, f. 73v-80r; nr. 61, f. 112r; Algemeen Rijksarchief Brussel, *Archief van de Kanselarij van Brabant*, nr. 90 III.
16 RH, *SL*, nr. 58, f. 75v-76r.

Glasramen in de kerk van Lummen, geschonken door Henri van Willigen en Marie de Glavany.

Grafkapel van de familie van Willigen-Glavany op het kerkhof aan de kerk van Lummen.

Kiosk op het marktplein van Lummen, geschonken door Henri van Willigen.

17 RH, *SL*, nr. 58, f. 91v-92r.
18 RH, *SL*, nr. 58, f. 93v.
19 RH, *SL*, nr. 59, f. 249r -v.
20 RH, *SL*, nr. 59, f. 252r -v.
21 RH, *SL*, nr. 59, f. 272v.
22 Stadsarchief Diest, *Minuten van notaris Peter Croonenberghs*.
23 E. Van Ermen, *Het kaartboek van Averbode, 1650-1680*, Brussel, 1997, p. 104-106.
24 RH, *Verzameling minuten van notarisakten*, nr. 3715.
25 RH, *SL*, nr. 60, f. 136r-v.
26 RH, *SL*, nr. 60, f. 224r.
27 RH, *SL*, nr. 60, f. 250v-251r.
28 RH, *SL*, nr. 61, f. 36v-38v.
29 RH, *Verzameling minuten van notarisakten*, nr. 3147.
30 Andreas Martinus Vlecken was een zoon van Johannes Vlecken, schepen van het oppergerecht van Vliermaal, en van Elisabeth Henrietta Driessens. Hij werd in Hasselt geboren op 16 mei 1695 en was achtereenvolgens pastoor in Waltwilder en in Lummen. Hij overleed in Lummen op 24 juni 1764.
31 RH, *SL*, nr. 61, f. 101r-120v.
32 Elisabeth van Hengel, de weduwe van Johannes Vermijlen, was gestorven in 1726. Haar moeder Maria Vandermasen, zelf de weduwe van Mathias Vanhengel, behartigde de belangen van de minderjarige kinderen van haar dochter. Vermits zij naar eigen zeggen niet onmiddellijk een gelegenheid zag om de 2000 gulden kapitaal van de renten die zij op het Hamel hadden uitstaan te herbeleggen, kwam het voorstel van pastoor Vlecken om de renten gewoon te laten doorlopen, haar goed uit. RH, *SL*, nr. 61, f. 116v-117r.
33 RH, *SL*, nr. 61, f. 116v-117r.
34 De volgende renten werden afgelost: 400 gulden

aan de familie Steners uit Meeuwen, 200 gulden aan Petrus Vandelaer, 800 gulden aan de familie van Langenaker voor een rente die in 1722 door Joannes Franciscus en Cecilia Vandelaer 1722 op het Hamel was gevestigd, en 2000 gulden aan het begijnhof van Diest voor een rente die in 1695 door Joannes Franciscus, Cecilia en Agnes Vandelaer op het Hamel was gevestigd.

35 De aartsdiaken van de Kempen was kanunnik Maximiliaan Hendrik, baron de Horion.

36 RH, *SL*, nr. 61, f. 101r-102r.

37 RH, *SL*, nr. 61, f. 102v.

38 RH, *Verzameling minuten van notarisakten*, nr. 3147.

39 RH, *SL*, nr. 63, f. 204r-207r.

40 RH, *SL*, nr. 65, f. 9v.

41 RH, *SL*, nr. 65, f. 8v-10v.

42 RH, *SL*, nr. 65, f. 9r.

43 RH, *Verzameling kaarten en plannen*, nr. 435.

44 Archief van het Provinciebestuur van Limburg, *Atlassen van de buurtwegen*; Archief van de technische dienst van het gemeentebestuur van Lummen, *Atlassen van de buurtwegen*.

45 RH, *Verzameling kaarten en plannen*, nr. 466.

46 Hasselt, *Archief van de gewestelijke directie van het kadaster. Schetsen Lummen. 1867*, nr. 17.

47 Hasselt, *Archief van de gewestelijke directie van het kadaster. Schetsen Lummen. 1872*, nr. 20.

48 RH, *Verzameling kaarten en plannen*, nr. 439.

49 Hasselt, *Archief van de gewestelijke directie van het kadaster. Schetsen Lummen. 1896*, nr. 22.

50 Hasselt, *Archief van de gewestelijke directie van het kadaster. Schetsen Lummen. 1899*, nr. 13.

Groepsfoto van het personeel van Het Hamel, 1909 (Lummen, Het Hamel).

De schutterij Sint-Joris van Schulen op Het Hamel, ter gelegenheid van de Blijde Intrede van Hubert van Willigen en Henriette Claes op 6 augustus 1883 (Lummen, Het Hamel).

